

5. Andrianampoinimerina, Madagaszkár államalkotó uralkodójának végrendelete és utolsó szózata (1810)

Andrianampoinimerina (1740–1810) a több fejedelemségből álló Madagaszkár sziget népeit egy centralizált államba, Imerinába egyesítette. Felvilágosult uralkodó volt, megszervezte az állam közigazgatást, jelentős reformokat vezetett be.

I.

„A következő dolgokat kell elmondanom nektek, drága rokonaim és barátaim. A betegség jelei már nem hagynak több kétséget. Eltávozom, mert Isten hív. Abból az alkalomból gyűjtöttem itt össze benneteket, hogy a Teremtő akarata véget vet napjainknak. Nézzétek, itt áll előttetek Laidama (1): ő fiatal. A testem földre kerül de a lelkem és szellemem továbbra is köztetek és Damalahyval marad.

Legelőszöris, barátaim, ime Dama. Ő nem úgy született, mint a többi ember. A számon keresztül jött a világra. A királyság nem az én akaratomból fog rászállni. A királyságot Isten ajándékozza neki. Rátok bízom őt. Mutassátok meg neki az utat. Ne engedjétek, hogy féltékenységéből habozzon állva maradni, mert különben zavarunkban mi hunyjuk le a szemünket. Övjátok meg minden veszélytől. Vigyázzatok, hogy ne tegyen semmit a balserencsés napokon, ami haszontalan emberi gyarlóság. Én mindenképpen az oldalán állok, hogy lelkesítsem.

Másodszor pedig nézzétek, barátaim: királyságunk örvendett Andriamasinavalonának, míg körünkben tartózkodott. Ő a hatalmat Andriatsimiviaminandrianára, amaz pedig Andriambelomasinára ruházta (2). A tizenkét király (3) örökül hagyta rátok és rám. Én pedig rátok és Damalahyra hagyom. A királyságért nem kímélem az életemet; ti is legyetek készek a halálra érte. Ime most még mind együtt vagytok; mi sziklaszilárdságúvá tettük a királyságot. Szégyen rátok, ha szemem elhomályosulnak Dama miatt. Ha nem hallgat rátok, gondoljatok arra, hogy a királyság a tiétek, nem az övé. „Betörjük a fejünket, eltörjük a combjainkat, elkoptatjuk az ujjunk hegyét, megvetjük az életünket – mondtátok –, mindaddig, míg Ramboasalana nem uralkodik Beszkánában” (4).

Harmadszor, barátaim, nincs olyan cselekedet, amit meg nem tettek volna nekem: így aztán nincs is hatalmasabb ember, nincs is hűresebb uralkodó, mint én. Sem a háborúban nem voltam bátor, sem tisztán látó tanácsokat nem adtam a ti támogatásotok nélkül. Nézzétek Laidamát: ha nem

volna benne józan ész, Isten nem őt adta volna nektek, hogy a nyomomba lépjen. Kétségtelenül megérdemli, mert Isten akarta őt a kezeitekbe adni, hogy az utódommá váljék. Virágzó ifjúságú és férfias szépségű király lesz. Ne fékezétek szívének a lendületét, mert az ember nem veszi el a gyermek-től azt, ami örömet szerez neki. Laidamából nem fog hiányozni a józan ész, mert én mindenütt vele leszek.

Negyedrészt, barátaim, tudjátok, hogy Laidama egy kis madár: amit ti szántok neki, az meg is kell hogy valósuljék. Nem lesztek dolog híján: tiétek lesz a felelősség és ti fogtok parancsolni. Vezessétek Damát egyenes szándékkal, mert a csavaros eszűek nem kerülhetik el, hogy olyan uralkodójuk legyen, akinek a királyságát magas fű borítja (5). Cselekedjétek úgy, hogy ne legyen keserű a bőre (6), mivelhogy semmit sem fog tudni a tanácsaitok nélkül. Inkább hiányozzék a józan ész az uralkodóból, semmint a nép vezetőiből. Amilyenek a tanácsadók, olyan a király, tőlük függ, hogy képes-e biztosítani mindenki boldogságát vagy sem. A ti dolgotok, hogy azzá tegyétek az uralkodókat, amilyené jónak látjátok.

Ehhez még azt teszem hozzá, barátaim, hogy ha szerettek engem, igyekezzetek Laidamát kiválóvá tenni. A szeretettel mutassátok meg, hogy az emlékem iránti hűséggel viseltetek hozzá. Viselkedjétek úgy vele szemben, ahogy velem szemben viselkedtetek. Ne rejtsetek el előle az igazságot. Ne tévesszétek meg. A királynak nincsenek rokonai. A származását nem osztja meg senkivel. Csupán azok a rokonai, akik támogatják, és engedelmeskednek neki. Ha kormányzásával kapcsolatosan valami terve van, tanácskozzatok vele, mert egyetlen ujj nem fog meg egy tetűt, az erdő nem egyetlen fából áll és az ember a többség véleménye alapján kormányoz. Nem fogja elvetni az egyhangú véleményt, mert neki kell cselekednie a parancsoló tekintetű bikák nevében (7).

Továbbá, barátaim, őrizzétek az életét. Gondoskodjatok róla, hogy elérje az öregkort és lány legyen a bőre a nép körében (8), azért hogy minden az övé legyen a földön és az égen. Jó egészségnek kell örvendenie és sokáig kell élnie. A királynak, akinek rövid az élete, mulékony az uralkodása is. Erre minden nap figyelmeztetek benneteket. Ma ezt ünnepélyesen újból megteszem.”

II.

Másnap, ugyanabban a körben, Adrianampoinimerina elsősorban a fiához intézte szavait:

„Ó Dama, legidősebb fiam, életem része, bárcsak meghalhatnék nálad

korábban! Milyen szép vagy! Mennyire nem hasonlítasz az emberi lényekre! A számból jöttél elő. A Teremtő gyümölcse vagy. Ime Te, Damalahy: te vagy a vörös nád, a hatalmas bikák hűséges társa.

Ó Dama, nézd, hogy vonzódnak egymáshoz! Ne kényszeríts rá sem engem, sem az őseidet, hogy szégyenkezve zárjuk le szemünket. Tudod, hogy ez a királyság nemes sarjadékú nemzedékeké. Isten adománya a számmunkra. Ó gyermekeim, a te őseid élesre köszörült fejszék: nem csikorognak, ha használják őket; erős fából készült lándzsák: nem hajlanak meg, ha dő velük az ember. A te őseid tangenából (9) valók, méltók a bizalomra: úgy ítélik, hogy a szemük sem rezdül. A megbecsülésnek az a köre, amely körülvesz, magasra emeli az olyan embert, mint te.

Legelőszöris, kedves barátom, nézd az asszonyaimat és a gyermekeimet, akik előtted állnak: legyél irántuk olyan figyelemmel, amelyet maga Andriamasina valona iránt tanúsítottál. Ne vedd el tőlük, ami az ő jussuk, mert nem kapták meg anélkül, hogy keresztül ne mentek volna számos megpróbáltatáson. Szeresd őket, mert te vagy a fű virága, te vagy ezen a földön nekem és a tizenkét királynak dicsősége és büszkesége.

Másodsorban, Dama, kerüld a vizályt a tieddel és ne gerjeszd erőszakra a rabszolgáidat. A király a hatalmát a sajátjai hatalmára építi (10). Csak a családja segítheti hozzá a sikerhez. Ne légy dolyfös a tieddel, mert foglyok ők, de egyúttal ők erkölcsi örökséged is. Száz mérő rizs nagy értékkel tölti meg a hombárt. Az ember sem a feleségének, sem a gyermekeinek nem engedi meg, hogy ezt eltékozzák. Az a kutya, amelyik megeszi a bárányt, a szívével fizet falánkságáért. A tiéd: ők az ezüst nyakék, amely az ősök ékessége; ők a vastag lepel, amely megvédi a reggeli fagytól: melegít, ha hideg van; pótolja a párnát, ha meleg van. A tiéd tesznek téged nagygyá.

Ó Dama, én most elmegyek és elhagylak téged. Elmesélték neked a hőstetteimet és te láttál engem munkálkodni. Hogyan ítéled meg a hatalmat és a hírnevet? Nincs olyan erdő, amelyen ne keltem volna át, nincs olyan síkság, amelyet ne vívtam volna meg. Amit Isten nekem megadott, azt maradéktalan adta meg. Kegyei szerencsét hoztak nekem, amiképpen az ősök áldásai is. Vajon nem a virágzó egészségű kutyának hívnak-e engem? Azok, akikre ebben az országban a nap süt, segítettek engem és hatalmassá tettek. Ennélfogva úgy tisztelnek, mint Imerina földjéből sarjadt királyt”.

Tudd meg, hogy leromboltam házam körül az udvart, mielőtt szálltam volna: tudd meg, hogy összeesküvők merényletet akartak elkövetni ellenem és kapumra törtek, mielőtt a házam felépült volna. Tudd meg, hogy szétmarcangoltam kötelékeimet és megismertem a legnagyobb akadályokat, mielőtt rokonszenvet ébresztettem volna. Tudd meg, hogy epét hánytam,

mielőtt elértem volna célomat. Mi több: az érett gyümölcsöt éretlenre cseréltem (11), mielőtt élveztem volna az ízét. Kiálltam a legnagyobb szenvedéseket; vért ettem és ittam együtt az ismeretlen állatokkal, mielőtt birtokba vettem volna a mindenséget.

Ó Dama, az erőszak nem ér fel a jóérzéssel. A legnagyobb keserűségben is van édesség. Rád hagyom a legjobbat, amit egy király csak kaphat, mikor téged e próbált bikák (12) körében hagylak: ha jól támogatod őket, meglesz minden, amit csak kívánsz. Még a sziklát is széthasítják, ha nekítámadnak. Kajmánok ezek, a legfélelmetesebb állatok. Minthogy függnek a hatalmadtól, add meg nekik a támogatást minden alkalommal, hogy mindig ők győzedelmeskedjenek. Ne engedd meg senkinek, hogy gonosz szándékokat sugalljon nekik, mert a királyságot e pajzsoknak, e páncéloknek köszönhetem, amelyeket sem a golyók, sem a lándzsák nem tudnak keresztül fúrni. Bármilyen döntést hozol, bármilyen vállalkozásra készülsz, hívd össze őket és tárgyalj velük, mivelhogy nem szállnak szembe a te szándékaiddal. Ha úgy tennének, mint a durva tű, amely elszakítja amit maga varr, szétzúzódnának és darabokra törnének.

De nem mernek majd téged félrevezetni. Ügyelj rá, hogy ne kövessék hiábavalóan lépteidet és ne váljanak olyan aggastyánokká, akiknek a haja az elhagyatottságtól őszült meg. A holtaké a válaszó, az élőké az árnyék. A gyermekek apjuk nyomdokaiba lépnek. Véled, fiamként, békében alhatok, Damalahy.

Hallgasd meg még ezt, barátom, emlékezz, hogy te Ramorabétól és Ralesokától származol (13). Ne legyél olyan, mint a féreg, amely megkeresi magának az ökröket (14) és ne őrizd meg szívedben azt, ami neked bosszúságot okoz. Jobb megőrizni annak a látszatát, hogy közömbös vagy a tieddel szemben. De ragaszkodj néped vezetőihez és a családothoz, amennyiben követni tudnak téged. Ha elzárják kapujukat egy kövel, ha bevették magukat egy karókkal körülvett sánc mögé, és azt állítják, hogy neheztelnek a királyra és gögösnek mutatkoznak, akkor vágd őket ketté és vedd oda a víz sodrának; szeld őket darabokra és dobd a kutyáknak. Én nem alkudtam meg senkivel; köztük és köztem arról van szó, hogy jóért jót adunk egymásnak. Szilárdan kell kormányoznod. Egyébiránt legyél jószívű. Ha az irántad tanúsított viselkedésükön mit sem változnak és csak arra ügyelnek, hogy te uralkodj egyedül, ne változtass semmit a helyzetükön, hanem intézd úgy, hogy büszkéek legyenek a te jótéteményeidre, nappal haljanak és éjszaka éljenek (15), mert nem kímélték önmagukat, s mindezt tedd azért, hogy én legyek egyedül az úr az ország szívében.

Ezek azok a feladatok, amelyeket a gondjaidra bízok. Ne feledd őket.

Mikor én már útnak indultam, te mindig emlékezni fogsz rájuk. Ne kíméld magad, ha a királyság tőled függ. Ha jól uralkodsz és követed apád útját, ha megtartod a tanácsaimat, semmi sem akadályoz meg benne, hogy meghódítsd az egész szigetet, még ha ki sem teszed a lábad Ambohimangából és Tananarivéből. Vajon puskáimat nem nevezik az egész sziget egyedüli puskáinak?

Dama, te vagy nékem és a tizenkét királynak az örököse. És ti, többi társak, igyekezzetek ti is nagyobbá tenni a királyságot, hogy Laidamának elégedettséggel teljék meg a szíve, és hogy megteremtse asszonyaitok és gyermekeitek boldogságát. Ha a királyság messzire kiterjed, az emberek becsülni fogják királyotokat és tiszteletben tartják az akaratát is. Ne hagyjátok, hogy az ország terhét egyedül Laidama viselje, mert egy híres apa neve súlyos teher és megnehezíti egy királynak az uralkodást. Ne küldjétek fiaimat a seregek élére, ezt már mondtam néktek: most újra emlékeztetlek rá titeket, hogy tartósan az emlékezetetekben maradjon. Laidama nem fog mintául szolgálni, ő király lesz, mentes minden kötelezettségtől. Ne mondjátok vele kapcsolatban: „Jaj a fiatal sarjnak, amely nem éri el a felséges fa magasságát.” Ne tekintétek mértéknek a királyotokat, mert az ő osztályrésze a föld és a királyi nagyság. Ami téged illet, Laidama, az itt egybegyűlt egész Imerina jelenlétében a tengert jelölöm meg birtokod határaként, de szeretném, ha örökséged Imavóra szállna (16).

Ha végső álomra találnám hajtani a fejem, itt temesetek el Ambohimangában, apám és anyám mellett. Csak akkor szereted őket igazán, ha melőlük temetsz. Ne váljon Ambohimanga szomorú és elhagyott várossá. Azzá lenne atyád porhüvelyé nélkül. Te pedig, ha majd meghalsz, Tananarivében temettesd el magad, kissé északabbra a hét ősi sírtól (17), ugyanabban a sorban, mint azok, de egy pompázatosabb sírba.

(1) Laidama, Ilaidama, Dama, Damlahy: családi nevek, melyeken Andrianampoinimerina fiát, Radamát szólította.

(2) Andria tsimi toviaminandriana, Andriambelomasina: a haldoklónak nagyapja és apja.

(3) A kifejezés az első imerinai királyok közös megjelölésére szolgál.

(4) Ramboasalana: Andrianampoinimerina neve uralkodása előtt. Besakana: Andrianampoinimerina palotája, mely a királynői palota jelenlegi területén helyezkedett el. Célzás a főváros meghódítására.

(5) Nehéz megtalálni a magas fű lepte ösvényt, mint ahogy nem kellemes, ha olyannal van dolga az embernek, akiből hiányzik az egyenesség.

(6) Tegyetek róla, hogy ne keltsen utálatot.

- (7) A király tanácsadói: a parancsoló tekintetű bikák. Ugyanez a kifejezés jelöli őket gyakran a továbbiakban is.
- (8) Tegyetek róla, hogy szeresse a nép.
- (9) Méreg, amelyet arra használnak, hogy próbának vessék alá a boszorkányságban bűnösnek tartott személyeket.
- (10) Családja és szolgálói.
- (11) A lemondást többre tartottam az élvezeteknél.
- (12) Célzás a győztes főnökökre.
- (13) A haldokló nagyanyja és anyja, akiket jóságukért és szelidségükért tiszteltek.
- (14) Tsingala: parányi állat, amely a vízben él és lenyelése halált okoz.
- (15) Csak olyan szemrehányást tegyél nekik, melyet gyorsan el tudnak felejteni.
- (16) I. Radama hitvese, aki I. Ranavalona (1828–1861) néven követte a trónon.
- (17) Díszhelyen (északabra); az említett hét királyi sírkő a királynő palotájának területén található.

(Közli: Révolution Africaine, (Alger) 1963. márc. 9. pp. 18–19.)